

НОРМОТАКТИКА: СУТНІСТЬ, ПРИРОДА ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Онiщенко Н.М.

завiдувач вiддiлу теорiї держави i права

Институту держави i права

iм. В.М. Корецького НАН України,

доктор юридичних наук, професор,

Заслужений юрист України,

член-кореспондент НАПрН України

Сучасна теорія держави і права демонструє потужний категоріальний апарат, апарат визначення певних теоретичних конструкцій, правових генералізацій, що складають інструментарій у розкритті тих чи інших процесів право-державотворення в сучасному світі.

В такий спосіб досить цікавим питанням є питання співвідношення, а інколи навіть співіснування чи необхідності застосування певних теоретичних моделей. Кожна з таких моделей правових явищ повинна виконувати властиву їй методологічну функцію. І тут слід визначитися з критеріями науковості, традиційної методології, раціональності, що сформувалися в рамках загальної теорії держави і права.

Досить часто, і це виправдано, невеликий коефіцієнт корисної дії правопізнавальних конструкцій, визначається недосконалими дефініціями, інколи недостатньою або неповною їх розробкою, в деяких випадках, не виправданою захаращеністю синоніманічних термінів, а також – дефіцитом методологічних засобів, що викликано значним бурхливим розвитком державно-правових інститутів в умовах демократичних трансформацій.

Крім того, слід мати на увазі, що усталений категоріальний апарат у сфері теорії держави і права не є догматичним і константним, він може і повинен поповнюватися новими категоріями та поняттями відповідно до вимог сучасного правового розвитку. Цього вимагає і логіка наукового дослідження, і розуміння права як явища соціальної дійсності¹.

На наш погляд, такою спробою нового пізнання правових явищ, що матиме важливе методологічне значення, може слугувати запровадження у загальну теорію держави і права, категорії «нормотактика», яка близько стикається з категоріями «правове регулювання», «правовий вплив», «соціальні норми» і, в першу чергу, «соціальне регулювання» тощо. Спробуємо це мотивувати. Не викликає сумніву, що явище «соціальна регуляція» досліджено в нашій науці досить ґрунтовно [3, С. 34-45]. Втім не викликає сумніву і той факт, що дослідницька увага здебільшого зосереджувалася саме на матеріальній стороні пізнання (сутність різновидів соціальних норм, їх виникнення, природа тощо), а не на функціональному «навантаженні», тобто аналізі окремих процедурних аспектів, дії соціальних норм, що демонструють співвідношення, рольове «навантаження» соціальних норм на певних етапах просторово-часового розвитку, їх взаємовплив, «взаємопосилення», взаємообґрунтування спільного існування у просторі та часі. Крім того, слід враховувати демонстрацію того, що при певних умовах, занепад однієї групи соціальних норм може викликати і викликає дисфункції розвитку іншої групи. Мова іде, в першу чергу, про моральні і правові норми в сучасному суспільстві. Виявлення взаємозв'язку та специфіки всіх видів соціальних норм є важливим для з'ясування їхньої соціальної цінності.

За всієї своєї відносної самостійності право, як і інші види соціальних норм, здійснює свої регулятивні функції не відособлено, а в єдиному комплексі й тісній взаємодії з іншими соціальними регуляторами.

¹ Так, наприклад, тільки в 80-х роках ХХ ст. в науковий обіг була введена категорія «правова система». Ще пізніше категорії «правове життя», «правова дійсність» тощо.

Соціальні функції моралі, звичаїв, традицій значною мірою ідентичні функціям права. Різниця полягає в соціальній значущості суспільних явищ, що регулюються мораллю, традиціями і правом. Інакше кажучи, у механізмі соціального регулювання спостерігається своєрідний розподіл ролей між правом, мораллю, звичаями, традиціями у виконанні одного й того ж завдання – упорядкування суспільних відносин.

Соціальне призначення права та інших соціальних норм виявляється в їх функціональному призначенні – регулятивному, охоронному, економічному, політико-ідеологічному, виховному тощо.

Системна цілісність усіх соціальних норм забезпечує соціальне регулювання, але є принципова відмінність кожного виду.

Усі соціальні регулятори (право, мораль, релігія) нормативні, і всі соціальні норми мають свої специфічні санкції. Специфіка цих санкцій обумовлена об'єктивною природою й особливостями цих різних по суті видів.

Наявність зв'язків між різними компонентами в суспільстві є необхідним способом існування як людей, так і їх об'єднують і суспільства в цілому. Оскільки виробнича, політична, виховна діяльність людини та об'єднань можлива лише у спілкуванні з іншими людьми і іншими компонентами суспільства.

Значна частина суспільних відносин характеризується суперечливими інтересами їх учасників. Одним з основних способів узгодження суперечливих інтересів суб'єктів суспільних відносин є нормативне регулювання. Суспільство, держава, окремі соціальні прошарки розробляють правила, які передбачають варіанти поведінки в тому чи іншому випадку, ситуації. Для того щоб досягти поставленої мети і в той же час не порушити прав і інтересів інших людей і їх об'єднань. Слід зберігти певний розумний баланс різних соціальних регуляторів певного суспільства.

Провідний принцип нормативного регулювання був чітко виражений ще християнською заповіддю – «не роби нічого іншому такого, що не бажаєш собі сам».

Соціальні норми виникли як спосіб управління справами суспільства і забезпечення узгоджених дій між його членами.

Як уже підкреслювалося на початку нашого викладу занепад моралі не може не позначатися на появі дисфункцій правового розвитку в певних просторово-часових вимірах. Саме стабільність моральних норм, моральна «переконаність» суспільства, повага до усталених загальнолюдських канонів поведінки призводить до сприйняття настанов права, поваги до нього, до підвищення авторитета цього найбільш дієвого соціального феномена.

Право і мораль – регулятори суспільних відносин, які ніколи не характеризувалися «неподоланими» перешкодами або «кам'яними мурами» між собою. Грані між ними досить рухливі. Причому, як неодноразово зазначали вчені-правознавці, соціологи, філософи «мораль» швидкоплинно перетворюється на право в результаті глибоких соціальних криз, розладу тощо [4, С. 59].

Мораль виступає як внутрішній саморегулятор поведінки індивіда, моральність – як зовнішній регулятор. Притому можливе поєднання та узгодження дії обох регуляторів [4, С. 37].

Слід зазначити, що в суспільстві в якому занепадає мораль, моральне «навантаження» лягає на інші соціальні регулятори, наприклад, на релігійні норми. Про це свідчать останні наукові публікації, конференції та методологічні семінари [1].

Архітектоника соціального регулювання багато в чому залежить від збалансованої взаємодії соціальних регуляторів між собою. В такий спосіб пропонуємо в рамках толерантного наукового обговорення та дискутування визначити необхідною складовою

правової політики держави, окремим вектором суспільного розвитку в цілому, елементом прогностичної функції права «нормотактику» - процес пов'язаний з розвитком усіх визнаних державою соціальних регуляторів (особливо моральних) з метою більш досконалого, відповідного вимогам цивілізованого суспільства регулювання сучасних суспільних відносин. Так в сучасних наукових наробках, неодноразово підкреслювалося, що саме державна правова політика, крім інших факторів, прямо залежить від рівня правової культури, врахування традицій, моральних якостей, установ та цінностей пересічних громадян та посадових осіб різного рівня, особливостей їх менталітету та психології².

Література:

1. Андрусишин Б.І., Бондаренко В.Д. Державно-церковні відносини: історія, сучасних стан та перспективи розвитку: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – 387 с.; Див. матеріали методологічного семінару «Право – Християнство – Особа: аспекти взаємодії», який відбувся 15 грудня 2011 р. в Інституті держави і права ім. В.М. Корецького НАН України.
2. Курс лекцій з питань законотворчості: навчальний посібник. – К.: МП «Леся», 2011. – С. 65.
3. Понятие и виды социального регулирования. Особенности правового регулирования // Общетеоретическая юриспруденция: учебный курс: учебник / под ред. Ю.Н. Оборотова. – О.: Фенікс, 2011. – С. 34-45.
4. Толкачова Н.Є. Звичасве право: Навчальний посібник. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Видавничо-поліграфіний центр «Київський університет», - 2006. – С. 59.

² Курс лекцій з питань законотворчості: навчальний посібник. – К.: МП «Леся», 2011. – С. 65.